

Nya utmaningar i kunskapsproduktionen

Bengt-Åke Wennberg

Många av de samhällsproblem vi har i vår tid inte kan lösas på grund av den praxis för kunskapsgenerering och kunskapsspridning som används. Stora utvecklingspotentialer ligger också i träda.

Dagens praxis har sina rötter i Upplysningens föreställningar om människan och världen. Modern vetenskap visar att många av de grundantaganden som styr vårt tänkande och vår analys av dessa fenomen är föråldrade och behöver revideras.

Ett uttryck för denna tanke och för kritiken av dagens vetenskapliga arbete är den diskussion om humanioras kris vid universitet och högskolor som sedan länge förts internt mellan olika idéhistoriker. Denna diskussion har nu blivit publik. Nyligen publicerades en artikel av Anders Burman i SvD som hade titeln "Mobilisering för den onyttiga utbildningen"[1]. Burman konstaterar att det inte bara är humaniora som be-

Göteborgs Universitet skall omorganiseras. Man skall bli effektivare och klara sig bättre i den internationella "konkurrensen". Inför denna utmaning bjöd man in till ett seminarium den 14 november 2010 kring frågan

"Vad skall vi ha universiteten till?"

Inför detta möte och i samband med ett internt möte i föreningen Forskarbyn sammanställdes detta underlag inför diskussionerna om frågan.

finner sig i en krissituation. Det gäller hela universitetsmodellen så som den utformades på 1800-talet.

Burman refererar till ett temanummer av Psykoanalytisk Tidsskrift som behandlar denna fråga och i vilken Sven-Erik Liedman för fram liknande synpunkter[2]. Ett följande temanummer av samma tidsskrift

behandlar än mer utförligt kunskapsproduktionens problem och de vetenskapsfilosofiska frågor vi här tar upp[3].

Den 14 oktober 2010 höll Centrum för forskning om offentlig sektor ett offentligt seminarium till minne av Susan Marton med titeln

”Vad ska vi ha universiteten till? – Ett seminarium om den vetenskapliga kunskapens värden och användning ”

Detta seminarium refereras på denna webbsida

Idéhistorikernas och forskarnas diskussion berör emellertid inte bara universitetsvärlden utan också praktiker utanför denna. En tidigare generalsekreterare i samarbetsorganisationen för universiteten i det brittiska samväldet – Michael Gibbons – har i två böcker och ett antal artiklar behandlat frågan om forskningens samhällskontrakt – alltså frågan om varför forskningsinstitutioner över huvud taget finns och hur samarbetet mellan forskning och det övriga samhället bör utformas.

Han konstaterar att de gamla gränserna mellan vilken kunskapsproduktion som skall höra till den traditionella forskningen och vilken som bör pågå i samhället i övrigt håller på att luckras upp[4].

På Ingenjörssakademins (IVA:s) uppdrag har Peter Schilling och Peder Karlsson från Umeå Universitet gjort en schematisk över-

sikt av de principiella resonemang som i skuggan av humanismens kris växer fram kring dagens kunskapsproduktion, dess villkor och framtid[5].

Idén om att vi är fångna i Upplysningens grundantaganden när det gäller dessa frågor har vi fått från den amerikanske forskaren George Lakoff[6].

Han har i sin bok ”the Political Mind” konstaterat att demokraternas försök att vinna över republikanernas retorik strandade på att de hela tiden utgår från upplysningens ideal och föreställningar om hur en politisk debatt borde föras vilket deras motståndare struntade i.

Vetenskapen och forskningen har tidigare stött demokratin genom att ha rollen att fastställa hur kunskapsanspråk skall formuleras och hur man kan skilja välgrundade och verifierade resonemang från hugskott, spekulationer, fantasier och allmänna åsikter, som vem som helst kan framföra.

De idéhistoriker och vetenskapsfilosofer som vi refererat till hävdar att vi i samhället nu håller på att förlora denna möjlighet genom en kunskapsgenererande praxis som allt mer förlorat sin relevans.

Detta är allvarligt. Den sakliga debatten blockeras. Resonemang och argument bygger på maktspråk, politisk korrekthet, anpassning till det moderiktiga ledarskapet, vanligen förekommande fördomar och opportuna åsikter. När det gäller verksamhets-,

organisations- och managementfrågor är just en sådan utveckling katastrofal[7]. Vi ser därför relativismen som en stor fara för samhället och demokratin.

Under vårt letande efter en belysning av dessa frågor har vi stött på den belgiske vetenskapsfilosofen Isabelle Stengers. Isabelle Stengers har i många skrifter tagit strid mot relativismen[8].

Hon försöker genom sitt arbete återupp-
rätta den vetenskapliga hedern och åter-
skapa förtroendet för vetenskapens påstå-
enden. Hon beskriver hur de ”normala”
tankemönster vi sedan barnsben lärt oss
använda, utmanas av de nya upptäckter
man gjort inom teknik och naturvetenskap
och hur vi som förnuftiga och kunskapssö-
kande människor borde bryta dessa gamla
vanor och finna andra sätt att resonera –
även kring organisatoriska och samhälls-
frågor.

Stengers intresse för dessa frågor väcktes
i hennes samarbete med nobelpristagaren
Ilya Prigogine. De kemiska system Prigogine
studerade kunde nämligen spontant för-
ändras från oordning till ordning på samma
sätt som levande system.

Något som var främmande för den tidens
naturvetenskap. De kemiska processer Pri-
gogine kunde observera var så aparta att de
inte gick att beskriva och förklara utifrån
existerande vetenskapliga föreställningar. I
sina försök att reda i vad som hände i dessa

system var Prigogine tvungen att uppfinna
helt nya formuleringar och grundantagan-
den. Han måste skapa ett helt nytt ”veten-
skapligt språk”.

De ”gamla” och ”normala” vetenskapliga
föreställningarna – såväl som de resone-
mang som vi i vardagen använder för att be-
gripliggöra olika skeenden – utgår från ”har-
moni och balans”, det vill säga tanken på
jämvikt. Prigogine konstaterade att de sys-
tem han studerade uppstod ur irreversibla
processer och befann sig långt från jämvikt.

Prigogines beskrivningar kom därför att
ifrågasätta de grundantaganden om världen
på vilka hela den vetenskapliga metodiken,
och även vår samhälleliga diskurs, vilar.
Hans resultat belyser också, enligt Stengers,
att vi genom att använda den konventionella
vetenskapliga logiken och språkbruket åläg-
ger oss stora begränsningar när det gäller
att förstå och beskriva dagens sociala verk-
lighet.

Prigogine förkastar möjligheten för oss
att komma fram till en gemensam övergri-
pande och för alla tider och människor gil-
tig ”sann” bild av världen på det sätt vi förut
trott oss om att kunna göra.

Prigogines slutsatser bildar olyckligtvis
en perfekt jordmån för relativismen och de
problem denna för med sig. Fältet är fritt
för att välja vilken referenspunkt man vill –
exempelvis ekonomiska utgångspunkter.

Stengers har tagit sig an denna svårighet. Hon ser vetenskapandet som ett viktigt medel för att klargöra vilka påståenden som är rimliga, välgrundade och trovärdiga och i överensstämmelse med ett gott liv och vilka som inte är det. Genom sin första bok vill hon visa på hur vårt ”vanliga” sätt att resonera inte håller streck och leder oss vilse i våra försök att förstå oss själva och vår natur.

I sina följande böcker har hon behandlat hur man i denna nya situation skall kunna söka sig fram till trovärdig kunskap. Stenger presenterar inte någon ny ideologi eller idéströmning. Det är ett antal utmaningar. Dessa har en mycket saklig och konkret grund. Hon refererar enbart till en seriös, etablerad och nobelprisbelönad naturvetenskaplig forskning.

Noter

[1] Burman A (2009): Mobilisering för den onyttiga utbildningen. SvD, 12.8.2009. http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/artikel_3248509.svd

[2] Liedman S-E (2009): Tid för erfarenheter eller bara tid för yrkesförberedelse. I Psykoanalytisk Tid/Skrift 26-27.

[3] Psykoanalytisk Tid/Skrift 2009: 28-29

[4] Gibbons, M, Limoges, C, Nowotny, H, Schwartzman, S, Scott, P & Trow, M (1994). *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Society*, Sage Publication.

[5] Karlsson P, Schilling P (2006): *Nya teorier – Ny kunskapsproduktion, några teoretiska perspektiv på IVA:s universitetsframsyn 2005/2006*. Stockholm: Institutet för studier av utbildning och forskning.

[6] Lakoff G (2008): *The Political Mind. You can't Understand 21st-Century American Politics with an 18th-Century Brain*. London: Penguin Books Ltd.

[7] Bohlin H (2009): Relativismens dilemma är absolut inte löst. SvD, 02.09.2009, http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/artikel_3440509.svd

[8] Stengers, Isabelle (1997). *Cosmopolitiques*. Paris: La Découverte